

L'EDUCACIÓ I L'AGONIA ÈTICA

Joan Carles MÈLICH

La contraposició llibertat/seguretat esdevé fonamental en qualsevol anàlisi ètica. Tant és així que, al llarg de la història de la filosofia, hom troba sovint ambdues tendències defensades per uns i altres.

La demostració empírica de la llibertat o de la seguretat o, el que és el mateix, de l'home-lliure i l'home-segur, és del tot inviable.

Si entenem *llibertat* com a sinònim de *voluntat* i *seguretat* com a sinònim de *determinisme*, hom podrà entendre sense més explicacions el que estic dient.

Per això i perquè, com és obvi, l'ètica escapa a les fronteres de les ciències empíriques, el problema de l'enfrontament entre llibertat i seguretat no serà un problema de fet sino de fe, o el que és el mateix, no un problema d'ésser sino de creure.

Jo no sóc lliure, sinó que en tot cas *crec* que sóc lliure. No *sóc* lliure perquè el verb *ésser* té unes connotacions empíriques que hom no pot utilitzar en l'anàlisi ètica. Per això cal defensar la tesi que l'ètica és la més metafísica de les metafísiques o, en tot cas, la més metafísica de les filosofies.

Les incursions més o menys «furtives» en l'ètica des del camp de la metafísica són prou conegudes pels historiadors de la filosofia. Exemples com els de Plató, Spinoza o Kant, per citar-ne uns quants, poden il·lustrar el que estic dient.

Si tenim en compte les conseqüències morals i polítiques derivades d'una *fe-ètica*, caldrà analitzar molt els continguts d'aquesta *fe* per evitar possibles efectes indesitjables.

El panteisme d'Spinoza, per exemple, duu a la inevitable negació de la llibertat, en tant que lliure arbitri, és clar. Les conseqüències ètiques d'això són claríssimes: hom no pot *demanar explicacions* al que actua sota aquesta moral.

Si el subjecte està programat, o determinat, i per tant no és lliure, ell no és ni responsable ni culpable dels seus actes. No es poden *demanar explicacions* a una pedra pel fet de caure segons la llei de la gravetat, ni a una computadora, ni a un robot. Malgrat que aquests són problemes de fet, quan entrem en l'àmbit de la fe succeeix exactament el mateix, perquè no queda altra solució: cien-

tíficament no es pot demostrar el meu grau de determinisme.

Així, la seguretat esdevé en la coartada perfecta per no haver de *donar raons*. Segons això, si fos cert que estem totalment determinats, hom no podia culpar Hitler pel genocidi jueu, etc... Sí, en canvi, serà possible dins l'àmbit de la llibertat.

Ara bé, el fet que es produeix a nivell social no és l'únic ni el més important a l'hora de realitzar la tria: hi ha un motiu tanmateix important: l'autosatisfacció.

Dins del propi subjecte es produeix una intranquil·litat pel fet de *donar raons*. L'home-segur és el que queda resguardat per altres persones, institucions o àdhuc lleis metafísiques, com en el cas d'Spinoza.

L'exemple d'ètica aristotèlica no està tan lluny de nosaltres com a cop d'ull podria semblar.

Hom ja pot adonar-se de la importància de certs pressupòsits aristotèlics quan un filòsof de la categoria de Nietzsche definia el bé i el mal exactament igual que el definí Aristòtil: «Més enllà del bé i del mal no vol dir altra cosa que més enllà del vertader i el fals»¹.

Així també Aristòtil posava com a finalitat de la seva ètica teleològica la felicitat. La recerca mes o menys «innata» d'aquesta felicitat per part de l'individu el porta a escollir ètiques properes al camp de la seguretat, molt més que a adoptar una postura de llibertat i, com a tal, de responsabilitat. Això ho corroboren els interessos creats dins la pròpia col·lectivitat que ho volen així. Com diu Heidegger a *Sein und Zeit*, és el *Das Man* el que destrueix la integritat del Dasein en tant que ésser-en-particular.

Tant és així, que ambdós punts de vista estan íntimament relacionats: ja no es tracta sols de la meua felicitat, sinó també de la felicitat del poder.

Ara el que cal analitzar és quin paper juga l'educació dins de tot l'esquema anterior i també si és que l'educació té, en si mateixa, una finalitat. És evident que l'educació té un paper fonamental en el grau de determina-

¹ NIETZSCHE, *La genealogia de la moral*. Alianza, p. 61; ARISTÒTIL, *Ètica a Nicòmaco*, Austral, p. 202.

ció de l'individu, com la llengua, els costums, etc... La diferència rau en el fet que l'educació és «artificial», mentre que les altres determinacions *són*, però no *són-creades*. El que, com ja he dit al començament en parlar de l'ètica, succeeix en fer l'elecció entre llibertat o seguretat, equival al mateix dins el fet educatiu. Com vèiem abans, tampoc ara la ciència no pot demostrar empíricament si jo estic completament determinat.

De nou ens movem dins de l'àmbit de la fe, de la creença. Creure, per tant, en una determinació absoluta de l'educació suposa entrar dins d'una ètica de la seguretat i, per tant, d'irresponsabilitat. En aquest cas no donen suport al subjecte altres persones o institucions, sinó la seva educació concreta.

Parlar de finalitats educatives «en-si» em sembla massa abstracte; per tant, no parlaré de teleologia educativa *a priori* sinó *a posteriori*.

El problema del determinisme en l'educació no és de l'educador sinó de l'educand. És aquest el que, si respon afirmativament a la pregunta per les causes del seu acte i el justifica en l'educació rebuda, actuarà segons una ètica de la seguretat, mentre que si la raó del seu acte no està en quelcom «fora d'ell», com ara l'educació, sinó en ell mateix, actuarà segons una ètica de la llibertat.

De tota manera aquella *felicitat* a què abans

fèiem referència serà possible conquerir-la molt més fàcilment en l'àmbit de la seguretat que no pas en el de la llibertat. No sols per una certa «necessitat psicològica», i per tant a nivell individual, sinó també pel fet que el *poder* que em domina el que desitja és que el *das Man* —per utilitzar una terminologia heideggeriana— ho abrasi tot, i que només uns quants, els menys possibles, pensin i els altres releguin el seu dret a pensar a aquesta minoria privilegiada que té el poder.

Ara bé, malgrat el que hom pugui pensar, el que jo pretenc defensar no és una ètica de la llibertat —és a dir, una de les tesis de l'agonia ètica— sinó que entenc que ambdues són possibles i acceptables. D'aquesta manera, negar una de les possibilitats de la lluita suposa també negar aquesta mateixa i, per tant, caure en una contradicció lògica. Per això és inacceptable la *mala-fe* sartriana. L'opció per la seguretat és una opció possible i defensable. De fet, si hom cerca una felicitat hauria d'optar per aquesta.

Pel principi de legitimitat com a possibilitat, és a dir, que és legítim el que és possible —*a priori*—, ho serà negar o afirmar la determinació absoluta de l'educació.

Tot depèn de quin tipus d'ètica estiguem realitzant en cada moment: formal (descriptiva) o de contingut (prescriptiva). Jo, ara, m'inclino per aquesta última.